

УДК 159.922.6

ВПЛИВ ЗАХИСНИХ МЕХАНІЗМІВ НА СПРИЙНЯТТЯ КРАСИ У ПРЕДСТАВНИКІВ ПЕРІОДУ РАННЬОЇ ДОРОСЛОСТІ

Білоус Р.М., к. психол. н.,
доцент кафедри психології, педагогіки та філософії
Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

Ніколаєнко В.А., студентка
Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

У статті обговорюється проблема впливу психологічних механізмів захисту на сприйняття краси у представників періоду ранньої дорослості. Репрезентовано результати відповідного дослідження.

Ключові слова: механізми захисту, краса, привабливість, самооцінка, суб'єктивне сприйняття краси.

В статье обсуждается проблема влияния психологических механизмов защиты на восприятие красоты у представителей периода ранней взрослости. Репрезентированы результаты соответствующего исследования.

Ключевые слова: механизмы защиты, красота, привлекательность, самооценка, субъективное восприятие красоты.

Belous R.M., Nikolaenko V.A. INFLUENCE PROTECTIVE MECHANISM ON THE PERCEPTION OF BEAUTY IN EARLY ADULTHOOD

The article discusses the impact of psychological defense mechanisms in the perception of beauty in early adulthood period. Relevant research results are presented.

Key words: protection mechanisms, beauty, attractiveness, self-esteem, subjective perception of beauty.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку української держави, в умовах трансформації суспільно-політичних, економічних і культурних процесів значним є вплив психологічних феноменів, які супроводжують наше повсякденне життя, одночасно віддзеркалюючи його реалії: «привабливість» і «красу». Поняття «краса», будучи не лише філософською категорією, а й психофізіологічною, інтегрує індивідуальні психофізіологічні механізми сприйняття, соціальний досвід людини, трактуючись як привабливість щодо різних сфер життя та побуту. Сприйняття краси реалізується через певні механізми психологічного захисту, зокрема заміщення, інверсії (реактивного утворення, гіперкомпенсації) та проєкції. Значущим даний процес є у представників ранньої дорослості, результуючись у високому рівні усвідомленості, що стосується всіх сфер життя особистості та потребі реалізації особистісного потенціалу через включення людини у соціальне життя для повноцінного виконання функцій самопрезентації, самовираження, прояву самодостатності.

Актуальність дослідження захисних механізмів при сприйнятті краси в осіб періоду ранньої дорослості зумовлена безпосереднім впливом суб'єктивного поняття «прекрасного» на пізнавальну, емоційну та поведінкову сфери особистості. Перева-

жання певних психологічних захистів визначає особливості формування поглядів та установок щодо понять «прекрасне», «красиве».

Теоретичне значення розв'язання цієї проблеми полягає у з'ясуванні особливостей сприйняття краси особистістю, значенні ролі механізмів захисту в даному процесі; практичне – у виявленні безпосереднього зв'язку між двома явищами, засвідчуючи генезис формування конкретних уявлень та переваг щодо поняття «краса» у представників ранньої дорослості. Таким чином, завданнями статті є:

1) теоретико-методологічне дослідження структури сприйняття краси та процесу реалізації амбівалентного явища у привабливе;

2) дослідження залежності та впливу між психологічними механізмами захисту, самооцінкою та рівнем суб'єктивного сприйняття краси у представників ранньої дорослості.

Аналіз теоретичних та емпіричних досліджень. Теоретичний аналіз суті та змісту поняття «краси» концептуалізується через масив історично сформованих уявлень, зокрема у філософських ідеях Античності. Сократ розглядав красу як категорію свідомості, розуму, що входить до базових, фундаментальних понять світобудови. Платон визначав поняття «краси» через світ боже-

стивних ідей, які втілюють усе прекрасне в матеріальному світі. Аристотель вбачав красу у порядку в просторі, визначеності та пропорційності. Піфагор здійснив першу спробу проведення систематичного дослідження фізичної привабливості, оперуючи принципами правильності співвідношення людського тіла – правилом «золотого перерізу» [9].

А. Августин, Ф. Аквінський ототожнювали красу з Божеством, тобто красивим вважалось створене Богом, а деформації світу сприймалися як потворне, диявольське. Для філософів епохи Відродження (Т. Мор, М. Монтель) краса розумілася відтворенням людської творчості, еталоном краси вважалася всебічно розвинута творча людина. Відновлювалися концепції анатомічно пропорційного людського тіла (Леонардо да Вінчі).

Період Нового та Новітнього часу характеризується пріоритетністю естетичного аспекту над морально-духовним. З появою німецької класичної філософії уявлення про красу набувають дуалістичного характеру: І. Кант, Г. Гегель вбачали красу в прояві Абсолюту, пізнаного чуттєво; Л. Новалис, Л. Тік, Ф. Шлегель поняття «краса» розглядали через призму духовного та елітарного явищ. Ф. Ніцше засвідчував продуктивність діонісійного начала, яке за своєю природою є ірраціональним і хаотичним. Ніцшеанство, інтуїтивізм А. Бергсона із його концепцією «життєвого пориву», фрейдизм, заперечуючий пріоритет несвідомого, заперечували феномен і категорію прекрасного.

М. Чернишевський як представник діяльно-антропологічного підходу вбачав прояв краси у співвіднесенні властивостей світу з діяльністю людини, намагаючись синтезувати об'єктивістський і суб'єктивістський підходи до визначення прекрасного. Г. Фехнер, Т. Ліппс акцентували увагу на суб'єктивності прекрасного, оперуючи теорією «вчування», де краса виступає як відповідність об'єкта природі суб'єкта. Р. Інгарден, М. Гартман ототожнювали красу з емоційно-почуттєвим трансцендентним охопленням, досягненим інтуїтивно. К. Маркс, виходячи із положень соціометричної парадигми, розумів красу через утворення гармонійних суспільних відносин, на основі суспільно-трудової природи прекрасного. М. Гайдеггер, М. Мерло-Понті, А. Камю, Ж. П. Сартр, К. Ясперс як представники екзистенціальної парадигми онтологічно функцією прекрасного визначали наближення ідеального до реального, зводячи поняття «краса» до поняття «свобода» [1].

У контексті дослідження соціокультурних вимірів краси ґрунтовними є праці українських науковців В. Андрущенко, Т. Андру-

щенко, О. Базалука, В. Беха, В. Кушерця, В. Лубського, А. Толстоухова та інших. В. Іванов, В. Карасик, Ю. Степанов, Г. Слишкіна, З. Попова, І. Стернін займалися семантичним аспектом краси, наголошуючи на його етимологічному, лексичному значенні з урахуванням культурологічного аналізу. Т. Федотова акцентує увагу на суб'єктивному ставленні особистості до себе та зовнішнього середовища, що виражається через чотириконтентну структуру: емоційну оцінку, естетичні почуття, оцінку якості та зовнішню оцінку. Емоційна оцінка виступає як діяльність аналізування інформації про зовнішній і внутрішній світи, що потрапила в мозок, яку відчуття і сприйняття кодують у формі суб'єктивних образів; естетичні почуття – емоційні переживання людиною здатності ставлення до виразних проявів дійсності та закріплення цієї здатності у різних видах естетичної діяльності; оцінка якості виражається у задоволеності внутрішніх потреб людини та її загальному благополуччі; зовнішня оцінка актуалізується через сприйняття власної зовнішності та загальних суспільних процесів, що мають місце у зовнішньому середовищі [8]. В. Суємі та А. Фернхем розглядали особливості сприйняття фізичної краси з точок зору різних культур, визначаючи спільні показники привабливого: молодий вік, міцне здоров'я, репродуктивність [9]. Н. Попова систематизує уявлення про красу з позиції сприйняття, оцінки суб'єкта й об'єкта, виокремлюючи три структурні компоненти: краса як сприйнятий об'єкт або ситуація, краса як властивість сприйманого об'єкта або ситуації, краса як стан суб'єкта [5]. А. Леонтьєва акцентує увагу на понятті «краса» як духовного явища, порівнюючи її з метою, створювану та виховану самою особистістю [5]. В. Іванов розглядає структуру поняття «краса» через реалізацію процесу сприйняття даного явища, проходячи три етапи включення механізмів захисту: заміщення, інверсія, проекція. Заміщення дозволяє перенести акцент сприйняття з головної проблеми на другорядну або її символ, що є своєрідним підготовчим етапом для включення механізму інверсії перетворення негативних емоцій у позитивні, детермінуючи зв'язок між привабливим та травмуючим. Проекція може виступати третім етапом, коли негативні емоції, ставши позитивними, вимагають свого відображення в об'єктивній дійсності, проєктуючись на інших людей або символи [2].

Узагальнення результатів теоретичного дослідження дозволило виділити три основні психологічні компоненти, визначальні для структури сприйняття краси.

Когнітивний компонент сприйняття даного явища (З. Фрейд, В. Іванов та інші) полягає у пріоритетності діяльності свідомих та несвідомих структур у житті особистості, зокрема функціонуванні відповідних механізмів захисту, що впливають на усвідомлене пізнання власного «Я». Афективний компонент (Р. Інгарден, М. Гартман, А. Леонтьєва, Т. Федотова та інші) включає емоційно-почуттєвий зміст процесу сприйняття краси: параметри оцінки, естетики та якості. Поведінковий компонент (М. Чернишевський, К. Маркс та інші) результується у співвіднесенні властивостей світу з діяльністю людини та реалізацією її потенціалу у соціальних зв'язках.

Сприйняття краси розглядається як єдина система впливу на пізнавальні, емоційно-почуттєві та поведінкові прояви особистості, виявляючи її оцінювання ставлення до персони, місця, об'єкта, ідеї, ситуації, події або явища, виражаючи суб'єктивні переживання позитивного або негативного характеру (рис. 1).

Таким чином, на структуру сприйняття краси особистістю впливають зовнішні (соціально-політичний, економічний, культурний стан суспільства; становище у соціумі окремої особистості, престиж, визнання; домінування певних тенденцій тощо) та внутрішні (психофізіологічні особливості нервової системи; індивідуально-типологічні особливості (дія механізмів захисту); психологічні особливості (рівень усвідомленості, самооцінки, суб'єктивне сприйняття особистості тощо)) фактори, із яких головними є дія захисних механізмів, суб'єктивне сприйняття, рівень самооцінки. При цьому у загальній структурі сприйняття краси виокремлено когнітивний (усвідомлене пізнання власного «Я»), афективний (емоційно-почуттєва сфера) та конативний (відображення діяльності та праці людини у різних сферах життя) компоненти,

Результати наукових досліджень. Загальний обсяг вибірки дослідно-експериментальної роботи становить 60 осіб періоду ранньої дорослості, з них 30 жінок і 30 чоловіків. Використані методики: «Семантичний диференціал Ч. Осгуда (в адаптації В. Бехтерева)» [10], «Тест для діагностики механізмів психологічного захисту» Р. Плутчика [4], тест «Самооцінка» Л. Столяренко [7], розроблена анкета на сприйняття краси особистістю [6; 3; 9] дозволили визначити рівень суб'єктивного сприйняття краси особистістю, наявний рівень самооцінки, рівень загальної напруженості психологічних захистів та наявність певних типів захистів у конкретної людини, уможливили побудову якісної картини уявлень кожної

особистості про красу. Дослідження залежності між змінними рівня напруженості захистів, суб'єктивного сприйняття краси і самооцінки у представників ранньої дорослості проведено за допомогою комп'ютерної програми для статистичної обробки даних SPSS Statistics.

Результати досліджень за методикою «Семантичний диференціал Ч. Осгуда (в адаптації В. Бехтерева)» свідчать, що у 35% жінок та 31,6% чоловіків домінує високий рівень суб'єктивного сприйняття краси; середній рівень наявний у 13,3% жінок, 13,3% чоловіків; низький рівень виявлений лише у чоловіків – 5%. Переважання високих показників констатує первинність позитивних уявлень щодо феномену краси.

«Тест для діагностики механізмів психологічного захисту» Р. Плутчика показав високий рівень загальної напруженості захистів серед 35% жінок та 28% чоловіків. Низький рівень виявлений у 6% жінок та 16% чоловіків; при цьому показники нормативного значення виражені у 8% жінок, 5% чоловіків. Домінування високих показників свідчить про реально наявні, але невирішені внутрішні та зовнішні конфлікти, а низький рівень пов'язаний із можливою емоційною ізоляцією та ригідністю від зовнішнього світу; несформованістю стратегій захисту.

Дослідження кількості виборів по окремих психологічних захистах показали, що найпоширенішими захистами є заміщення (38% у жінок, 33% у чоловіків), проекція (45% у жінок, 30% у чоловіків), гіперкомпенсація (41% у жінок, 35% у чоловіків). Заміщення або зсув характеризує механізм розрядки пригнічених емоцій (як правило, ворожості, гніву), спрямованих на об'єкти, що становлять меншу небезпеку або є більш доступними для перенесення негативних емоцій на певні символи. В основі проекції лежить процес локалізації неусвідомлюваних думок і почуттів ззовні, приписування їх іншим людям. За допомогою гіперкомпенсації особистість запобігає розвитку негативних емоцій шляхом ескалації протилежних прагнень [3]. Означені панівні психологічні захисти є базисом для розмежування категорій «красиве» та «потворне», запускаючи механізм споріднення поняття «прекрасного» з травмуючими ситуаціями та перенесення уявлень особистості в об'єктивний світ, суспільні зв'язки.

Результати дослідження за допомогою тесту Л. Столяренко засвідчили панівний низький рівень самооцінки (23,3% у жінок, 18,3% у чоловіків). Неадекватно низький рівень зафіксований у 1,6% жінок та 1,6% чоловіків, нижче середнього у 6,6% жінок,

6,6% чоловіків, середній лише у чоловіків (1,6%), вище середнього виключно у жінок (1,6%), високий у 6,6% жінок та 5% чоловіків, неадекватно високий у 8,3% жінок та 16,6% чоловіків. Виявлений різкий перехід від рівня низької до неадекватно високої самооцінки дає підстави констатувати наявність межових станів даного явища у осіб віку ранньої дорослості, спричинений дією зовнішніх і внутрішніх факторів впливу се-

редовища, виражений через конфлікти інтрарольового, інтеррольового, інтраперсонального та інтерперсонального характеру.

За результатами анкетування осіб періоду ранньої дорослості виявлена тенденція до збільшення значущості ролі зовнішності людини у сприйнятті краси: 28,3% жінок та 31,6% чоловіків надали перевагу фізичній привабливості; 6,6% жінок та 5% чоловіків відзначили головним критерієм краси інте-

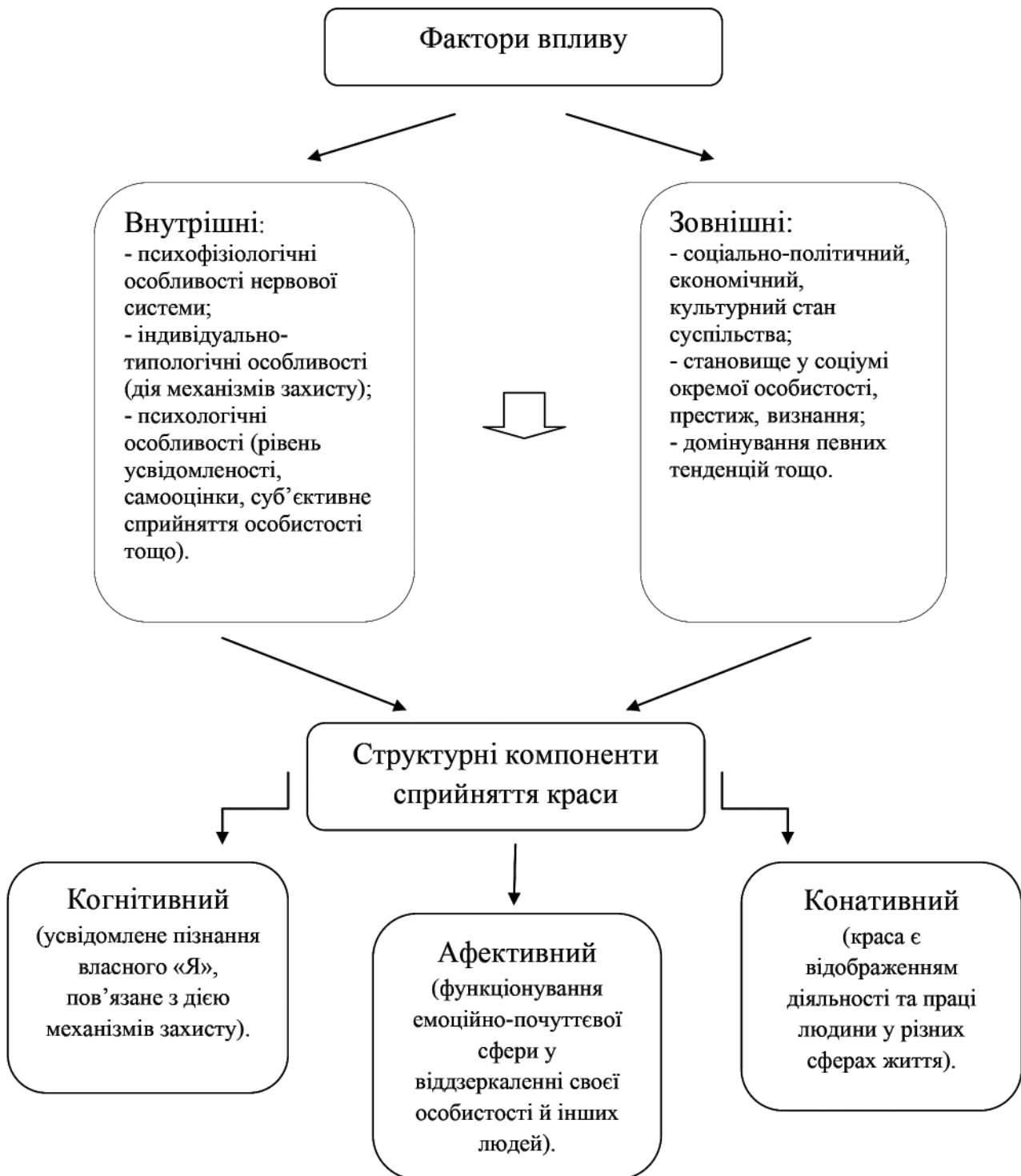

Рис. 1. Загальна структура сприйняття краси особистістю

лектуальні здібності особистості; 5% жінок і 5% чоловіків визначили головним фактором краси духовні якості людини; 3,3% жінок і 1,6% чоловіків акцентують увагу на позитивних рисах характеру людини, зокрема оптимізмі та безпосередності; 1,6% жінок та 1,6% чоловіків пов'язують красу із наявністю привабливої атрибутики (дорогими аксесуарами). 10% респондентів надали інші відповіді, пов'язуючи красу з: відчуттям любові й тепла (1,6%), чуттєво-емоційною сферою (1,6%), індивідуальністю особистості (1,6%), манерою поведінки (1,6%) та навколишнім середовищем (1,6%). За результатами якісного аналізу відповідей респондентів виявлено: асоціативно 26,6% чоловіків в описі поняття «краса» використовують жіночі образи, чоловічі образи зустрічаються у 3,3%, дуалістичні – у 20% осіб. У жінок домінують дуалістичні образи – 28,3%, жіночі виражені – 20%, чоловічі – 1,6% респондентів. Означена тенденція засвідчує «ожіночнення» сприйняття краси у представників чоловічої статі та розмежування уявлень про красу і статеву ідентифікацію у жіночій.

Проведена математико-статистична обробка даних за допомогою лінійної кореляції Пірсона дозволила виявити тенденцію збільшення рівня загальної напруженості захистів при зростанні рівня суб'єктивного сприйняття краси в осіб періоду ранньої дорослості ($p=0,9$; $p \leq 0,01$); збільшення рівня загальної напруженості захистів при зниженні рівня самооцінки ($p=-0,8$; $p \leq 0,01$); збільшення показників суб'єктивного сприйняття краси при зменшенні результатів за рівнем самооцінки представників ранньої дорослості ($p=-0,8$; $p \leq 0,01$).

Таким чином, за результатами комплексного дослідження та статистичного аналізу виявлений прямий зв'язок впливу механізмів захисту на сприйняття краси, визначений загальною тенденцією до надмірного застосування психологічних захистів, що свідчить про превалювання дезадаптаційних процесів у представників періоду ранньої дорослості, пов'язаний з інтенсифікацією уявлень про роль краси та її суб'єктивним сприйняттям, зміщенням домінант травмуючої ситуації на привабливу. Рівень самооцінки у даному процесі є фактором співвіднесеним з реакцією особистості на якість та кількість наявних психологічних захистів та рівня проєктивності особистості.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, поняття «краса» розглядається як процес надання характеристики, оцінки, ставлення щодо матеріальних та нематеріальних явищ, продукуючий

реакцію, відповідну відчуттям задоволеності або незадоволеності. Сприйняття краси особистістю – це інтегративний процес, який складається з когнітивного, афективного та конативного компонентів, становлячи цілісну структурну взаємодію, здатну до модифікацій під впливом внутрішніх та зовнішніх факторів середовища, що впливають на процес реалізації сприйняття краси особистістю – динамічне, циклічне утворення, зумовлене дією психологічних механізмів захисту, рівнем самооцінки людини і суб'єктивного сприйняття краси, які відображаються на уявленнях особистості про своє «Я», взаємодії у соціумі та налагодженні суспільних зв'язків.

У результаті дослідження впливу захисних механізмів на сприйняття краси у представників періоду ранньої дорослості виявлена домінантність високих показників по загальній напрузі психологічних захистів та суб'єктивному уявленню краси при низькому рівні самооцінки, тобто спостерігається зворотна пропорція між трьома явищами: чим менша адекватність самооцінки особистості, тим більша напруженість механізмів захисту і тягіння до оточення явищами, визначеними як «красиві», при наданні прерогативи фізичному аспекту над інтелектуальним і морально-духовним.

Отримані дані не вичерпують усіх аспектів досліджуваної проблеми. Перспективним у даному контексті є глибше вивчення зовнішніх факторів та чинників, що впливають на сприйняття краси у представників періоду ранньої дорослості; розроблення рекомендацій, програми тренінгу щодо формування адекватного розуміння категорій «краса» та «привабливість», розширення діапазону їх значення, вираження власної особистості як привабливої, з урахуванням когнітивного, афективного та конативного компонентів структури краси, унормування рівня самооцінки, оптимізації ролі механізмів захисту у процесі перетворення певного явища на привабливе з урахуванням різних аспектів життя особистості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андрущенко В. П. Сучасна соціальна філософія : Курс лекцій. – 2-е вид., випр. й доп. / В. П. Андрущенко, М. І. Михальченко. – К. : Генеза, 1996. – 368 с.
2. Иванов В. А. Психология, сновидения, рефлекс / В. А. Иванов // Привлекательность, красота, мода; [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://psy.tom.ru/article.html>
3. Комаров О. О. Феномен привлекательности: кросс-культурный аспект / О. О. Комаров, Н.Ю. Шалаева // Психология. – Самара : 2013. – Вып. 13. – С. 689–694.

4. Кружкова О.В. Психологические защиты личности: учебное пособие / О. В. Кружков, О. Н. Шахматова. – Екатеринбург: Росгоспрофпедуниверситет, 2006. – 153 с.
5. Леонтьева А. Л. Так что же есть на свете красота? / Арутюнова Н. Д. // Логический анализ языка. Языки эстетики: концептуальные поля прекрасного и безобразного. – М., 2004. – 720 с.
6. Петренко В. Ф. Психосемантика сознания / В. Ф. Петренко. – М.: Изд-во МГУ, 1988. – 208 с.
7. Столяренко Л. Д. Основы психологии: Практикум / Л. Д. Столяренко. – Ростов н/Д, 2003. – 704 с.
8. Федотова Т. Н. Экстралингвистические факторы в исследовании слов лексико-семантического поля красоты / Т. Н. Федотова // Реальность, язык и сознание. – Тамбов : 1999. – Вып. 1. – С. 131–135.
9. Фернхем А. Психология красоты и привлекательности / А. Фернхем, В. Суэми // Мастера психологии. – СПб.: Питер, 2009. – 240 с.
10. Фетискин Н. П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Н. П. Фетискин, В. В. Козлов, Г. М. Мануйлов. – М., 2002. – 362 с.

УДК 159.923.2; 159.964

ВПЛИВ ВНУТРІШНІХ СУПЕРЕЧНОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ НА ПРОФЕСІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ

Богдан Т.В., к. психол. н., доцент,
доцент кафедри психології

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

Горобець Т.В., к. психол. н., доцент,
доцент кафедри прикладної психології

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

У статті представлено дослідження впливу внутрішніх суперечностей психіки студентів на їх професійне становлення. Розглянуто значення психокорекції особистості, яка спрямована на поліпшення соціалізації та професійного становлення. Категорія внутрішнього конфлікту має велике значення, оскільки внутрішні суперечності психіки тісно пов'язані з комунікативними здібностями студента, а останні впливають на процес соціальної адаптації та процес навчання.

Ключові слова: внутрішні суперечності, внутрішній конфлікт, професійне становлення, соціальна адаптація, студент, психокорекція, психіка.

В статье представлено исследование влияния внутренних противоречий психики студента на его профессиональное становление. Рассмотрено значение психокоррекции личности, направленной на улучшение социализации и профессионального становления. Категория внутреннего конфликта имеет большое значение, так как внутренние противоречия психики тесно связаны с коммуникативными способностями студента, а последние влияют на процесс социальной адаптации и процесс обучения.

Ключевые слова: внутренние противоречия, внутренний конфликт, профессиональное становление, социальная адаптация, студент, психокоррекция, психика.

Bohdan T.V., Gorobets T.V. INFLUENCE OF INTERNAL CONTRADICTIONS OF PERSONALITY ON THE STUDENTS' PROFESSIONAL FORMATION

The article deals with the investigations of students' mentality and its contradictions. That understanding precede psycho-correction of personality, directed to the improving of socialization and professional formation. The category of inner conflict is important because inner contradictions are tightly connected with communicative abilities of student, the last ones influence on the process of social adaptation and studying.

Key words: internal contradictions, internal conflict, professional development, social adaptation, student, psycho-correction, psyche.

Постановка проблеми. Сучасний процес навчання та оволодіння навичками практичної психології передбачає корекцію індивідуальних неповторних особливостей психіки майбутніх фахівців з урахуванням особливостей глибинно-психологічних феноменів. У цій статті досліджено розуміння цілісної психіки у єдності її суперечливих тенденцій. Таке розуміння передуює психо-

корекції особистості з метою покращення здатності до соціальної адаптації.

Аналіз останніх досліджень. Аналіз наукової літератури дає підстави стверджувати, що окремі дослідники трактують поняття «конфлікт» і «суперечність» у нерозривній єдності, тому це дослідження потребує розкриття взаємозв'язку понять «суперечність» і «конфлікт».